

SPELEN, NIET ENKEL VOOR DE LOL

Spelen. Het woord geeft je een fijn gevoel van ontspanning en amusement. Maar spelen is zo veel meer dan dat. Het is noodzakelijk voor de ontwikkeling van kinderen. Zo essentieel dat het ook een kinderrecht is. Peter Dekeyser illustreert dit vanuit zijn expertise bij Kind & Samenleving. Hij neemt de speelplaatsen onder de loep en gaat op zoek naar speelkansen. Daartoe moeten enkele voorwaarden vervuld zijn. Zoals een continu evenwicht tussen veiligheid en risico. Het RePLAY-project van de Arteveldehogeschool diept dit verder uit. Risicovol spelen op school? Da's samen grenzen verleggen!

ILLUSTRATIES
Rutger Van Parys

Het au sérieux van spelen

Kinderen spelen. Het lijkt zo vanzelfsprekend dat we soms vergeten waarom dit belangrijk is. Door te spelen, leren kinderen hun omgeving kennen en kunnen ze er betekenis aan geven. Kinderen ontwikkelen door te spelen. Spelen maakt dus fundamenteel deel uit van het kind-zijn. Als je hen dit afneemt, doe je hen onrecht aan. Maar er bestaan veel mogelijkheden om rijke speelkansen te benutten en aan te bieden. Ook voor scholen. Want kinderen spenderen heel wat tijd op school.

SPELEN ALS FUNDAMENT

Om te achterhalen hoe dat spelen op school nu eigenlijk in elkaar zit, gingen we te rade bij Peter Dekeyser. Vanuit zijn expertise bij Kind & Samenleving neemt hij ons mee in de wereld van kinderen. Spelen vult een groot deel van deze wereld in. Logisch, want door te spelen, leren én doen kinderen ontzettend veel. "We moeten hen dus speelkansen geven. Dat kan tijdens lessen, door al spelend te leren en inzichten te ontwikkelen. Maar zeker tijdens de speeltijden moeten kinderen spelen. Hen gewoon laten 'luchten', een 'luchtje laten scheppen' kan echt niet. Het is niet alleen een foute inschatting van wat spelen voor kinderen betekent. Het is zelfs een miskenning

van het kind-zijn," benadrukt Peter Dekeyser. Kinderen spelen op verschillende manieren. Maar enkele voorwaarden moeten toch ingevuld worden om rijke vormen van spel te realiseren. Peter Dekeyser licht dit toe: "Kinderen kunnen alleen spelen. Maar liefst niet te veel. Ze hebben namelijk nood aan sociale interacties met andere kinderen. Daaruit leren ze ontzettend veel. Daarom is het belangrijk dat ze ook in groep kunnen spelen. Als kinderen spelen, moeten ze dat in voldoende vrijheid kunnen doen. Opgelegd spel is niet altijd zinvol. Daarnaast moeten ze de kans krijgen om uit een breed gamma aan spelvormen te kiezen. Zowel constructiespel, regelspelen, fantasiespe-

TEKST
Eva Tiquet

len, sociaal spel, ... moeten de revue passeren. Een combinatie van spelvormen maakt het spelen rijker. En last but not least: kinderen moeten zich veilig voelen om tot spelen te kunnen komen. Wie zich op zijn gemak voelt, zal starten met spelen. Dat betekent niet dat het niet spannend mag worden! Kinderen bouwen tijdens hun spel spanning op. En zelfs als het ongemakkelijk wordt, volharden ze in hun spel.”

DE SPEELPLAATS VERDIENT EEN PODIUMPLAATS

Kinderen die autonome weggebruikers zijn, hebben meer speelkansen dan kinderen die naar school gebracht worden. Ze vinden een verborgen hoekje, een omweg, een boom, een pleintje dat speelkansen kan uitlokken. Ze ontdekken verschillende ruimtes in hun omgeving. Kinderen die rechtstreeks van huis naar school gebracht worden, hebben die ontdekkingskansen niet. Zij zijn meer aangewezen op formele plaatsen om tot spelen te komen. Aangezien kinderen heel wat tijd op school doorbrengen is de speelplaats met stip nummer één van dergelijke plaatsen. “De speelplaats is dus meer dan een ruimte tussen gebouwen,” benadrukt Peter Dekeyser. “De laatste jaren is de waarde van de speelplaats fors toegenomen. Het is namelijk voor veel kinderen de enige plek waar ze buiten kunnen ravotten en met andere kinderen kunnen spelen.”

Hoog tijd om speelplaatsen ernstig te nemen! “Want als de speelplaats een saaie betonnen vlakte is dan is dat minder erg voor die kinderen die op andere plaatsen buiten kunnen spelen. Maar voor kinderen waar de speelplaats de enige optie is, heeft dat een serieuze impact op hun speel- en ontwikkelingskansen,” vult Peter Dekeyser aan.

WILLEN EN DURVEN

Er gebeurt vandaag heel wat in speelplaatsen-land. Allerlei organisaties, publicaties, projecten, ... stimuleren scholen om van hun speelplaats een aantrekkelijke speelplek te maken

“Spelen maakt fundamenteel deel uit van het groeien en ontwikkelen van kinderen. Het is zo veel meer dan vermaak en ontspanning.”

zodat de verschillende leeftijden tot intens spelen kunnen komen. “Dat is een positieve evolutie,” vindt Peter Dekeyser. “Het zijn niet langer de witte raven die aan hun speelplaats sleutelen. Het wordt het nieuwe ‘normaal’. Niet alle scholen gaan hierin even ver, maar dat valt te begrijpen. Dit is een verhaal van visie: hoe ver wil én durf je gaan met het spelen op de speelplaats? Zo bezocht ik een basisschool waar de directeur me aan de rest van het team voorstelde. In haar korte intro benadrukte ze hoe fier ze was op de netheid van hun speelplaats. Ik wist meteen dat dit een enorm belangrijk aspect voor haar was. Tegelijk concludeerde ik ook dat het zeer moeilijk zou zijn om op deze speelplaats een zandbak te bouwen.” Een visie op spelen raakt vrij snel het al dan niet toelaten van risicovol spel. Mogen kinderen

Meer info over risicovol spelen? Lees “Risicovol spelen op school? Da’s samen grenzen verleggen!” in deze Leer-Kracht (9-16).

Kind & Samenleving

Kind & Samenleving is een onafhankelijk kennis- en expertisecentrum dat de positie van kinderen en jongeren in de samenleving wil versterken. Ze willen dat kinderen en jongeren ruimte krijgen om te spelen en hun plaats in de wereld te zoeken. Ze onderzoeken deze thema’s, geven adviezen, ontwikkelen tools, opinies en publicaties. Hierbij baseert Kind & Samenleving zich op het Internationaal Verdrag over de Rechten van het Kind. (www.k-s.be)

Speeltijd is meer dan pauze tussen de lessen!

Enkele goede redenen om spel te maken van de speeltijd:

1. Tijdens het spelen verzinnen kinderen regels, ze verdelen rollen, ze improviseren, onderhandelen ... Op de speelplaats leren ze dus veel over samenleven, vooral ook omdat ze er in contact komen met kinderen van allerlei slag.
2. 'Buiten spelen' is voor kinderen nog altijd één van hun favoriete bezigheden, maar het is niet evident daar nog ruimte voor te vinden in hun buurt. Dat maakt de schoolspeelplaats belangrijker dan ooit: het is dé plek bij uitstek waar ze met elkaar kunnen spelen zonder dat dit door anderen wordt georganiseerd.
3. Uiteraard zullen kinderen altijd wel spelen, maar met een goede speelplaats en een veelzijdig terrein kan een school hen uitdagen tot rijke, intense vormen van spel. Verschillende soorten ondergrond, niveauverschillen, geborgen en avontuurlijke plekken: ze geven kinderen een duwtje in de rug om voluit te spelen.
4. Waar veel kinderen samen zijn op een beperkte ruimte, ontstaan onvermijdelijk conflicten. Met een doordachte inrichting en organisatie los je een pestprobleem niet op, maar ze kunnen wél bijdragen aan een goede sfeer op school.
5. Kinderen kunnen tijdens de speeltijd letterlijk en figuurlijk op adem komen. Ze leven zich uit, of vinden een geborgen plekje waar ze even hun hart kunnen luchten. Zo zijn ze er weer helemaal klaar voor als ze daarna naar de klas terugkeren.

[uit: "De speeltijd. Maak er spel van!", Tool voor scholen, Kind & Samenleving]

grenzen opzoeken? Mogen ze ontdekken wat ze kunnen en durven? Tegelijk komt men bij het ontwikkelen van een visie ongetwijfeld uit bij de ongemakken die het spelen kan veroorzaken.

"Een van de terugkerende vragen hier is: Mogen kinderen vuil worden? Ja, dat mag. Maar het is niet aangewezen om na een kwartier speeltijd helemaal onder de modder terug naar de klas te keren. Dat is niet efficiënt voor de werking in de klas."

"Het is belangrijk dat het volledige schoolteam zich een visie over spelen kan eigen maken. Dat moet groeien en kan niet zomaar opgelegd worden," besluit Peter Dekeyser.

"Een zandbak klinkt als woord heel banaal en dwaas, terwijl het net immens veel rijke speelkansen kan inhouden."

SPEELKANSEN TRIGGEREN

Speelkansen kan je aanbieden. Een afgelijnd voetbalveld initieert bijvoorbeeld de mogelijkheid tot voetballen. Tegelijk geven zo'n lijnen ook aan waar de kinderen niet mogen voetballen. Maar veel van de speelkansen worden getriggerd.

"Dat merk je in creatieve spelvormen zoals fantasiespelen (doen alsof)," illustreert Peter Dekeyser. "Je kan kinderen niet zeggen dat dit dé plek is waar ze LikeMe moeten naspelen.

Je kan dit soort spelvormen wel kansen bieden door zones ('hoekjes en kantjes') te maken op de speelplaats. De grote vlakke die de speelplaats is, moet weggewerkt worden. Zo ontstaat een gevarieerd landschap dat aanzet tot verschillende soorten spel. Als je bijvoorbeeld ergens op de speelplaats een paaltje zet, dan is dat voor sommige kinderen een paal waaraan ze hun imaginaire paard kunnen vastmaken. Andere kinderen

gebruiken zo'n paaltje om te springtouwen." De zones geven kinderen de illusie dat ze uit het zicht van de leraren spelen. Maar vaak zijn zones zo gemaakt dat leraren op enkele strategische plaatsen de volledige speelplaats overzien. "Vaak wordt er naar regelspelen gegrepen zoals tikkertje en voetbal. Reglementen vormen de basis van deze spelen. Met winnaars en verliezers als gevolg. "Op zich is er niets tegen regelspelen. Maar als kinderen een hele saaie speelplaats aangereikt krijgen, dan komen ze zelf tot regelspelen. We moeten proberen om meer in te zetten op andere spelvormen. Dat kan door de ruimte anders in te delen. De vraag: 'Hoe klein mag een voetbalveld zijn?' leidt stevast tot interessante discussies tussen kinderen. Er wordt onderhandeld, er wordt gemeten, lijnen worden op de grond getekend. En kinderen komen vaak zelf tot heel creatieve oplossingen zodat er naast voetbal, ook nog ruimte is voor andere soorten spel."

"Rustige hoekjes mogen ook niet ontbreken op een speelplaats" gaat Peter Dekeyser verder. "Bij voorkeur is dat een zonnig plekje waar kinderen even rust, gezelligheid en warmte vinden." Constructiespel mogelijk maken, zorgt vaak voor rijke speelervaringen. "Denk aan een zandbak, grote blokken of takken waarmee kampen gebouwd kunnen worden, een hoop steentjes die kinderen gebruiken in hun 'winkeltje'. Niet zelden lopen constructiespel en fantasiespel in elkaar over. Er komt ook nog sociaal spel bij kijken. Hoe gevarieerder het terrein is, hoe meer de verschillende spelvormen door elkaar heen lopen. Zo ontstaan er rijke speelkansen voor kinderen."

"Elk plekje op de speelplaats moet een samengaan zijn van geborgenheid en avontuur. Enerzijds moet het plekje gezellig zijn. Kinderen moeten er zich veilig en op het gemak voelen. Anderzijds moeten er ook 'gevaar' en uitdaging aanwezig zijn."

Spelen op tijd

Denk goed na over het constructiemateriaal dat je aanbiedt op de speelplaats. Kunnen kinderen er op een kwartier tijd iets leuks mee bouwen? Met dunne takken, enkele palen of smalle planken duurt het lang (een middagspeeltijd) vooraleer ze er een kamp mee hebben opgezet.

Spelen om te verwerken

Vijf meisjes van 10 jaar spelen heel vaak samen. Op een bepaald moment verongelukt een van de vriendinnetjes. Plots was dat ene vriendinnetje er niet meer. Dat is een hele vreemde ervaring voor kinderen. Enkele dagen later kwamen de andere vier meisjes samen. Ze speelden samen begrafenissen. En ze begroeven de directeur van de school. Het lijkt luguber. Maar via hun spel proberen de kinderen de realiteit te vatten en te verwerken. Ze begraven iemand die ze kennen, maar die tegelijk toch ver genoeg van hen afstaat. Zo krijgen ze al spelend vat op een ingrijpende gebeurtenis.

Als het spannend wordt

Enkele kinderen spelen op de speelplaats. Er is een muurtje. Leuk! De kinderen klauteren erop en springen er af. Maar één kind blijft op het muurtje staan. Het durft zijn vriendjes niet te volgen in hun sprong. Je kan van zijn gezicht aflezen dat hij met zichzelf in tweestrijd is: Spring ik? Of spring ik niet? Het is bijna een fysieke pijn, die strijd. Een vriendje roept: "Komaan! Die is twee jaar jonger dan jij en die durft het wel!" Het is geen uitlachen, maar een motiveren. Want het kind ziet dat zijn vriendje het moeilijk heeft, en wil helpen in die innerlijke strijd.

KINDEREN EN TEAM AAN ZET

Wie wil inzetten op zinvolle speelkansen, moet bij de spelende kinderen te rade gaan. Zij zijn experts als het om spelen gaat. Om te achterhalen wat zij belangrijk vinden in hun spelen, moet je wel de juiste vragen stellen. Dan worden kinderen uitgedaagd om over hun speelkansen na te denken. Waarmee spelen ze vandaag? Wat vinden ze leuk?

Wat kan beter of anders? Wat ontbreekt er?

Peter Dekeyser verduidelijkt: "Vraag kinderen dus niet: 'Wat wil je op de speelplaats?' of 'Waar beleefde je de meest fantastische ervaringen?'. Want dan krijg je antwoorden als: 'Een openluchtwembad!' of 'Een glijbanentuin!'. Dat zijn onrealistische speelplaatsideeën. Het is beter om kinderen te vragen: 'Wat en hoe speel je graag?' en 'Hoe gaat dat spelen dan?'. Als een kind bijvoorbeeld antwoordt: 'Ik wil graag een boomhut!', vraag je verder: 'Waarom? Speel je graag hoog in een boom? Of heb je graag een huisje om in te spelen?'."

Onbetaalbaar spel

Peter Dekeyser: "Tijdens de speeltijd wandel ik met een directeur over de speelplaats. Er liggen twee kinderen languit op de grond. Ze hangen boven een verluchtingsrooster. Het komt uit in een keldergat. Onderaan liggen enkele kroonkurkjes. De kinderen proberen deze kurkjes te pakken te krijgen via een touwtje waaraan ze een magneetje hadden gebonden. Behendig 'vissen' ze. Heel voorzichtig halen ze de kroonkurkjes naar boven."

"Als we dit groepje passeren, kijk ik uit naar de reactie van de directeur. Zal hij zeggen: 'Sta op en ga spelen'? Maar nee. Hij glimlacht even en stapt door. Goed, denk ik. 'Hij zag wat voor rijk spel daar bezig was.'"

In een volgende fase kun je de input van de kinderen aan het schoolteam voorleggen. "Dat is een prettige werkwijze om aan de visie op spelen te sleutelen," vertelt Peter Dekeyser. "Kinderen vertellen dat het heel gezellig is om met vriendjes op het muurtje in de zon te zitten. Maar ze voegen er fluisterend aan toe dat dat eigenlijk niet mag van de juffen. Als schoolteam kun je deze opmerking meennemen. Waarom mogen kinderen niet op dat muurtje zitten? Waarom vinden ze het leuk? Kunnen we een compromis vinden? Het schoolteam en de kinderen denken zo samen na over het spelen op de speelplaats." "En pas nadat er, samen met alle collega's en kinderen, een bijgestuurde visie op spelen tot stand kwam, kan er nagedacht worden over het praktisch realiseren van de ideeën," gaat Peter Dekeyser verder. "Soms denken schoolteams dat je ofwel een saaie speelplaats ofwel een financiële kater hebt. Ik wil niet zeggen dat het allemaal gratis is, maar meer en gevarieerdere speelkansen op de speelplaats krijgen, hoeft niet altijd veel geld te kosten. Een gekend voorbeeld is het omtoveren van een oud berghok tot een leuk speelhuisje. Ook het aanbieden van spel-materiaal kan een gigantisch verschil maken en kinderen aanzetten tot leuk spel. Dat geldt zeker als de oppervlakte van de speelplaats beperkt is."

SERIEUS KUNNEN BLIJVEN SPELEN

Spelen moet au sérieux genomen worden. Vandaag en morgen. Ook het beleid moet bewust zijn van het belang dat spelen heeft voor de ontwikkeling van kinderen. "Nog te vaak wordt de buitenruimte als een restruimte bestempeld. Dat spiegelt zich af in budgettaire keuzes. Er gaan middelen naar gebouwen. Dat is goed. Maar omdat de speelplaats als een ruimte tussen de gebouwen wordt bestempeld, weerspiegelt dat zich ook in een te beperkt budget. Men lost het op door snel een betonnetje te gieten. Dat zijn gemiste kansen," besluit Peter Dekeyser.

We weten dat de schoolbevolking de komende jaren zal toenemen. Dat zal druk zetten op de

capaciteit van schoolgebouwen én op hun speelplaatsen. Daarnaast zal een bevolkingsgroei ook keuzes impliceren voor ruimtelijke ordening. Anders gesteld: zullen kinderen nog buiten kunnen spelen in de toekomst? De speelplaats en het samenspelen met andere kinderen op school zullen ook in de toekomst aan belang toenemen.

“De speelplaats is meer dan een ruimte tussen gebouwen. Het is voor veel kinderen de enige plek waar ze buiten kunnen ravotten en met andere kinderen kunnen spelen.”

En dan strooit corona roet in het spelen

“Heel mijn verhaal doet er niet toe op dit moment. Het pleidooi om aandacht te geven aan speelkanalen op school, is vandaag naast de kwestie. Dat is erg pijnlijk,” zucht Peter Dekeyser als het thema ‘corona’ onvermijdelijk de kop opsteekt tijdens het gesprek.

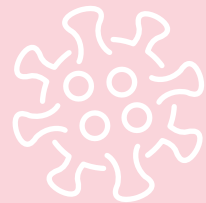
Kinderen blijven spelen, ook tijdens de maatregelen om de verspreiding van het coronavirus te voorkomen. Ze spelen binnen. En daar waar er mogelijkheden zijn van bijvoorbeeld een tuintje of terras, zullen ze ook naar buiten trekken.

“Vandaag zijn kinderen aangewezen op hun broertjes of zusjes om mee samen te spelen. Als die er zijn, kan dat fijn spel opleveren. Maar tussen broers en zussen gelden duidelijke verhoudingen. Die zijn er minder als er op de speelplaats gespeeld wordt. Sociale interactie is hier onvoorspelbaarder en daardoor wordt het spel veel rijker. Denk aan winkeltje spelen met steentjes en twijgjes als koopwaar. Het kind wacht in spanning af of de andere kinderen naar het winkeltje komen. En of ze iets willen kopen? En wat ze ervoor willen betalen? Net die sociale interactie is vandaag afwezig. De sociale dimensie krijgt hierdoor zware klappen. Het spelen

wordt verengd,” stelt Peter Dekeyser vast.

“Er is ook een positief gevolg van de corona-maatregelen,” vertelt Peter Dekeyser. “Organisaties, jeugdbewegingen, ... komen nu met allerlei spelideeën op de proppen. En het is bijzonder interessant om vast te stellen dat er weinig regelspelletjes gelanceerd worden. De spelideeën die opduiken raken een breed gamma aan speelkansen aan. Er wordt beroep gedaan op allerlei spelvormen (uitdagen, constructie, doen alsof). Zo kunnen nieuwe speelervaringen uitgelokt worden. En dat was iets wat voor deze periode zelden gebeurde. Als je toen naar spelideeën zocht, kwam je vooral veel kunstmatigere initiatieven tegen.”

Maar er is ook een keerzijde van de medaille. Deze ideeën komen niet bij alle kinderen terecht. Niet elk kind zal vandaag rijke speelervaringen opdoen. Peter Dekeyser: “Er blijven kinderen in de kou staan. Dat is pijnlijk. Daar ben ik erg bezorgd over. Het zal belangrijk zijn om na deze periode, als kinderen terug uit hun isolement mogen, te kijken wat de effecten zijn en hoe we hieraan tegemoet kunnen komen.”

Recht op spelen

Spelen is voor kinderen zo essentieel dat het ook in het Internationaal Verdrag over de Rechten van het Kind werd opgenomen. Om dit nog meer kracht te geven en ervoor te zorgen dat het Verdrag geen dode letter wordt, publiceerde het Comité voor de Rechten van het Kind aanbevelingen in een 'General Commitment'.

Op 20 november 1989 zag het Internationaal Verdrag over de Rechten van het Kind het levenslicht. Landen die het Verdrag ratificeren verbinden zich ertoe om de rechten die het Verdrag uiteenzet ook te respecteren. België deed dat in 1992.

Het Kinderrechtenverdrag telt 54 artikels. Artikel 31 stelt dat kinderen recht hebben om te spelen, te rusten, zich te ontspannen en deel te nemen aan culturele en artistieke activiteiten. Om dit artikel te verduidelijken en concrete aanbevelingen hierover te geven, publiceerde het Comité voor de Rechten van het Kind in 2013 een 'General Commitment' of 'Algemene Commentaar' bij het artikel 31.

In 22 pagina's duidt de Algemene Commentaar dat artikel 31 enorm belangrijk is voor het welzijn en de ontwikkeling van kinderen, waar ook ter wereld. Het is een gezaghebbende leidraad die de link legt met de andere kinderrechten.

De tekst gaat ook in op de rol die onderwijs zou moeten spelen bij het realiseren van artikel 31. Het Comité vraagt aandacht voor de fysieke omgeving van de school (binnen- en buitenruimte die aanzet tot een grote variatie aan spelen), een dagindeling die voldoende tijd voorziet voor rust en spelen, voldoende aandacht voor culturele activiteiten en sport en spel waaraan kinderen kunnen deelnemen, en tot slot een actieve en participatieve leeromgeving (zeker voor de jonge kinderen).

BRONNEN

- *General comment No. 17 (2013) on the right of the child to rest, leisure, play, recreational activities, cultural life and the arts (art. 31)* (<https://treaties.un.org/>)
- *Nieuwsbrief Quajong. De wereld volgens kinderen en jongeren (Kind en Samenleving), mei 2013.*
- www.kinderrechtencommissariaat.be

Artikel 31

1. De Staten die partij zijn, erkennen het recht van het kind op rust en vrije tijd, op deelneming aan spel en recreatieve bezigheden passend bij de leeftijd van het kind, en op vrije deelneming aan het culturele en artistieke leven.
2. De Staten die partij zijn, eerbiedigen het recht van het kind volledig deel te nemen aan het culturele en artistieke leven, bevorderen de verwezenlijking van dit recht, en stimuleren het bieden van passende en voor ieder gelijke kansen op culturele, artistieke en recreatieve bezigheden en vrijetijdsbesteding.

(Internationaal Verdrag over de Rechten van het Kind)

TEKST
Eva Tiquet

Risicovol spelen op school?

Da's samen grenzen verleggen!

Als leerkracht hou je geregeld je hart vast. Wat kinderen allemaal niet dŭrven!? Spannend voor hen, maar ook voor jou ... Want hoe kan je kinderen tegelijk beschermen én uitdaging laten aangaan? Het voelt als een constante spreidstand. Wil jij het liefst alle risico's vermijden? Tijd voor nuance, want de juiste risico's zorgen net voor groei. Wat is risicovol spelen (niet)? Waarom is het belangrijk? En vooral: hoe pak je dat aan? Lees verder, als je durft!

© Janneke Holvoet

GEEN RISKY BUSINESS

Bewust inzetten op risicovol spelen, is dat geen risky business? Nee hoor! Kinderen nemen spontaan risico's, dus je kan daar maar beter doordacht mee omgaan. Als je  lle risico's probeert weg te nemen, ontnem je kinderen meteen ook de kans om z lf met risico's om te gaan. Kinderen kunnen vaak meer dan we denken. Ze zijn in staat om (met jouw ondersteuning) risico's te overwinnen. Maar als je risicovolle situaties vermijdt of helemaal overneemt van kinderen, kunnen ze dat niet aan jou tonen, natuurlijk!

UIT EIGEN ERVARING

Wat is jouw spannendste speelherinnering? Superfier met een écht zakmes je eerste pijl slijpen? Met een kloppend hart van de heuvel afrollen? Op je blote voeten in gladde modder balanceren? Je adem inhouden en n g een tak hoger in die boom klimmen?

TIP Weet je niet (meer) hoe het voelt om risicovol te spelen? Geen betere manier dan het zelf nog eens te doen! Balanceer, loop, klim, hang, spring, bots, hamer, stoei ... Zoek je grenzen op: hoe ver durf en kan je gaan? Wedden dat je meteen (terug) begrijpt waarom kinderen   risicovol spelen?!

TEKST

Helena Sienaert en Barbara Vandorpe (RePLAY-team Arteveldehogeschool)

© Helena Sienaeert

HERKENBAAR?

10u15. Het is speeltijd. Sofia (5), Jules (4) en Mats (6) zijn aan het voetballen. Na een harde trap van Sofia vliegt de bal over de muur. 'Oh nee', roept Jules, 'de bal is bij de burenl'. De toezichter komt wat dichterbij. Mats zegt stoer: 'Ik kan de bal wel halen hoor!'. De toezichter glimlacht: 'Ok, probeer maar!'. Mats neemt een aanloop en springt tegen de muur. Hij klemt zijn handen over de rand en klautert voetje voor voetje omhoog. Net voor hij boven is, glijdt Mats terug naar beneden. Hij kijkt naar de schram op zijn arm, en springt opnieuw tegen de muur op. Jonas (11) geeft Mats een zetje, en dat helpt: Mats zwaait vanop de muur! Enkele kleuters komen het tafereel nieuwsgierig bewonderen. 'Goed zo, Mats. Je kan het!', jui-

chen ze. De toezichter ondersteunt mee: 'Komaan hé, Mats! Gebruik maar al je spieren. Nu goed kijken waar je kan landen.'. Mats komt met een plof neer achter de muur, gooit de bal erover en klimt behendig terug. Jonas geeft Mats een high five. De andere kinderen klappen in hun handen. 'Dat heb je echt prima gedaan!', zegt de toezichter trots. Mats glundert! In de klas vertellen de kinderen honderduit: 'Juf, onze bal was over de muur gevlogen en Mats is die helemaal zelf gaan halen!'.

RISICO'S HOREN BIJ SPELEN

"In een rijk basismilieu waar écht ervaringsgericht gewerkt wordt, komen risicovolle spelsituaties vanzelf voor." (Justine, leerkracht 1ste-2de kleutergraadsklas)

8 x risicovol spelen

1. SPELEN OP HOOGTE

- = spelen waarbij kinderen naar beneden kunnen vallen, meestal omdat ze op een verhoogde plek of op een onstabiel voorwerp spelen
- Voorbeelden: op het dak van het speelhuisje klimmen, in de turnzaal over de balk lopen, op een trapladder staan om de hoogste toren ooit te bouwen

2. SPELEN MET SNELHEID

- = spelen waarbij kinderen hun eigen lichaam versnellen, soms met behulp van een voorwerp of helling
- Voorbeelden: fietsen tussen spelende kinderen, tikkertje, schommelen, rolschaatsen, racen op een rolplankje

3. SPELEN MET GEVAARLIJKE VOORWERPEN

- = spelen waarbij het kind voorwerpen (of vormeloze materialen) hanteert met gevaarlijke eigenschappen (bv. glad, scherp, ruw, heet, hard, klein of net groot, zwaar, giftig)
- Voorbeelden: wortels snijden met een scherp mes, met de priknaald werken, sleuren met zware boomstammen, een lucifer aansteken, kampen bouwen met takken, grote stenen en paletten

4. SPELEN OP GEVAARLIJKE PLEKKEN

- = spelen op plekken die gevaarlijke eigenschappen hebben (bv. onbekend, niet omheind, glad, heet, ruw, hard, giftig)

- Voorbeelden: spelen tussen brandnetels, op ijs, of op een pleintje aan de straat

5. STOEISPELEN

- = spelen waarbij kinderen letterlijk hun eigen en elkaars grenzen verkennen door aan elkaar te duwen en te trekken (let op: ruzie maken, is niet spelen!)
- Voorbeelden: elkaar knevelen met touwen, worstelen in de zandbak, elkaar speels van de glijbaan naar beneden trekken

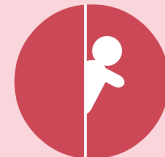
6. SPELEN MET IMPACT

- = spelen waarbij kinderen botsen en de impact op hun lichaam ervaren
- Voorbeelden: springen van de glijbaan, tegen de muur of tegen elkaar fietsen of lopen, je laten vallen op een mat

7. SPELEN UIT HET ZICHT

- = spelen waarbij kinderen uit het zicht van een volwassene spelen
- Voorbeelden: je verstoppen in opgestapelde autobanden, ver vooruit lopen in het bos, achter het hoekje spelen

8. PLAATSVERVANGEND RISICO

- = kinderen die kijken naar anderen die risico's nemen, en zo ook spanning en uitdaging ervaren
- Voorbeelden: kijken naar een andere leerling (of leerkracht) die op een boomstam balanceert, een kampvuur aansteekt

© Dieter Willems

Kinderen zoeken spontaan uitdagingen op tijdens het spelen. Ze proberen dingen die nét iets moeilijker zijn dan wat ze al kunnen. Aan hun exploratiedrang zijn er ook risico's verbonden. We spreken van risicovol spelen vanaf het moment een spelsituatie voor iemand (voor jou, een kind, een collega,...) als risicovol aanvoelt:

"Risicovol spelen is spelen waarmee onzekerheid en exploratie verbonden is (lichamelijk, perceptueel, emotioneel of omgevingsgebonden) met mogelijke negatieve gevolgen zoals angst en/of fysieke verwonding, en mogelijke positieve gevolgen zoals nieuwe vaardigheden beheersen en/of opwindende ervaringen opdoen." (Kleppe, 2018)

Denk jij bij risicovol spelen meteen aan schrammen, builen en een gebroken arm? Dan focus je vooral op de mogelijke negatieve gevolgen die inderdaad bij risicovol spelen kunnen horen. Kinderen bewegen zich immers op de grens van hun mogelijkheden, en hebben nog niet alle vaardigheden onder de knie. Geen wonder dus dat ze hun eigen lichaam of hun omgeving soms fout inschatten. Maar risicovol spelen kan ook zeer positieve ervaringen en leerkanalen opleveren. En daar is het ons om te doen!

ZÓVEEL VOORDELEN!

Tijdens risicovol spelen tonen kinderen vaak ondernemingszin, lef, probleemoplossend vermogen en creativiteit. Hun betrokkenheid is dan torenhoog. Door stap voor stap met risico's te mogen omgaan, ontwikkelen kinderen zelfsturing en -beheersing. Ze bewegen ook gevarieerder. Zo worden ze sterker, leniger en motorisch vaardiger. En ... kinderen leren hoe ze hun eigen grenzen (en die van anderen) kunnen inschatten én verleggen.

Kinderen houden doorgaans van de mix aan emoties tijdens risicovol spelen: het is spannend en tegelijk ook een beetje eng. Overwint een kind een risico, dan straalt het zelfvertrouwen er vanaf. Kijk maar hoe trots Mats in het voorbeeld is. Maar ook falen biedt kansen: kinderen leren omgaan met onaangename emoties die onvermijdelijk deel uitmaken van het leven. Zo versterkt hun doorzettingsvermogen en veerkracht. Doet een kind zich pijn, dan heeft het aan den lijve ondervonden dat het de situatie of zijn eigen vaardigheden verkeerd ingeschat heeft. Dat motiveert het kind om de volgende keer beter op te letten en een nieuwe aanpak te testen. Risicovol spelen maakt kinderen dus risicocompetent.

© Ellen Buyse

RISICOCOMPETENTIE: UNIEKE MEERWAARDE!

Een kind dat risicocompetent is, maakt een juiste inschatting van de risico's in de situatie (welke gevaren zijn er, hoeveel kans is er op negatieve gevolgen, en hoe ernstig zijn die gevolgen?) en van zijn eigen vaardigheden (wat durf ik en wat kan ik?). Het kind ziet de mogelijkheden in de risicovolle situatie, maakt een afweging en beslist uit 3 opties:

- Deze situatie voelt té risicovol, dus ik doe niet mee.
- Deze situatie voelt te risicovol, dus ik maak de risico's aanvaardbaar (bv. door iemands hulp in te roepen).
- Deze situatie voelt voldoende veilig, dus ik doe mee en ik verleg mijn grenzen!
(vrij naar Bertrands et al., 2014)

"Als kinderen risicocompetent zijn, kan je dit afleiden van hun lichaamstaal. Je ziet dat ze gericht naar de omgeving en het risico kijken. Ze stellen ook vaak vragen over de situatie: 'Is die tak stevig genoeg?'. " (Leen, kleuterjuf alle leeftijden)

Aan kleine signalen kan je zien dat kinderen intuïtief alles op alles zetten om zich niet te kwetsen: ze houden zich extra goed vast als ze bovenaan het sportraam staan, ze kijken geconcentreerd naar het mes tijdens het snijden, ze testen of een oppervlak stabiel genoeg is om erover te fietsen.

© Jess Greenhill

GEVAAR(LIJK SPELEN) VERSUS RISICO(COMPETENT SPELEN)

De begrippen gevaar en risico mag je niet met elkaar verwarren. Een gevaar is een element in de omgeving dat tot verwonding kan leiden (bv. een roestige spijker die uit een plank steekt). Een risico is de kans op een negatief gevolg (bv. dat een kind zich effectief verwondt aan de spijker).

En die kans kan jij verkleinen door kinderen gepast te ondersteunen bij het spelen.

Gevaarlijk spelen, waarbij kinderen aan onaanvaardbare risico's worden blootgesteld, willen we uiteraard vermijden. We pleiten voor risicocompetent spelen: kinderen zetten al hun vaardigheden in om gepast om te gaan met risico's, en jij vult hen aan waar nodig. Kinderen hebben jou dan steeds minder (letterlijk) nodig als vangnet. En dat geeft juist veiligheid op de langere termijn!

ZO VEILIG ALS NODIG

Maak jij de omgeving 'zo veilig mogelijk' voor kinderen? Misschien vinden ze er dan wel te weinig uitdaging ... Kinderen tonen dan een lage betrokkenheid, vervelen zich of gaan uitdaging zoeken op een onveilige manier.

In een goede omgeving vindt elk kind uitdaging en bijhorende risico's op maat. Maak de omgeving daarom 'zo veilig als nodig'. Zorg ervoor dat kinderen zich voldoende veilig voelen om te exploreren. En laat hen aanvaardbare risico's nemen: risico's die hen speelwaarde opleveren, die ze – eventueel met ondersteuning – zelf kunnen overwinnen, en die waarschijnlijk niet tot een ernstig letsel zullen leiden.

Hoe meer kansen kinderen krijgen om met risicovolle situaties om te gaan, hoe sneller ze die onder de knie hebben. Dat gaat met vallen en opstaan. En intussen ben jij er natuurlijk, om hen te ondersteunen waar nodig.

"We moeten van kinderen geen aardbeien maken, die meteen gekwetst raken wanneer we ze aanraken of wanneer ze vallen. We moeten hen wapenen zodat ze zelf kunnen omgaan met de risico's die aanwezig zijn in de maatschappij."
(Justine, leerkracht 1ste-2de kleutergraadsklas)

ONDERSTEUNING = MAATWERK

Hoe ondersteun je risicovol spelen best? Wanneer kom je tussenbeide en hoe doe je dat precies? Deze 10 tips helpen je op weg!

1. **Vertrouw het krachtige kind.** Zelfs baby's tonen kenmerken van risicocompetentie. Onderschat kinderen dus niet!
2. **Acuut gevaar? Ik ben daar!** Natuurlijk bescherm je kinderen best voor grote gevaren. Maar eerlijk ... hoe vaak komen die voor? Kom enkel tussenbeide wanneer de risico's onaanvaardbaar zijn. In alle andere gevallen primeert de spannende ervaring.
3. **Speelwaarde boven!** Neem veiligheidsmaatregelen vóór kinderen aan het spelen gaan (bv. een fietshelm aandoen). Onderbreek daarna het spelen zo weinig mogelijk. Toch nodig? Zoek dan dé manier met de meeste speelwaarde. Pas bijvoorbeeld de omgeving aan: neem een

scherp speeltje bij stoeiende kinderen vandaan.

4. **Pas op met 'pas op'.** Wees spaarzaam met dit noodsignaal, dan heeft het een sterker effect. Zeg eens wat vaker 'doe maar!'.
5. **Tel tot 10.** Geef het kind de tijd om te tonen wat het durft en kan. Observeer goed.
6. **Superheldenmodus uit.** Hou je in om het kind ongevraagd te gaan 'redden'. Moedig het aan om het risico zélf te trotseren. Help enkel waar nodig, zoals je dat (hopelijk) ook in niet-risicovolle situaties doet.
7. **Lijm in je zakken.** Ondersteun liever verbaal dan fysiek. Laat het spel zoveel mogelijk (letterlijk!) in handen van het kind.
8. **Zintuigen op scherp.** Maak het kind bewust van zichzelf en (de gevaren in) zijn omgeving: *'Kijk eens, je zit op de rand van de tafel.'*, *'Hoor ... er komt iemand van om de hoek.'*, *'Voel maar wat dichter. Dat vuur is heet, hé!'*

Speelkansen onder de loep

1. **Ruimte.** Kijk eens naar de plekken waarop kinderen mogen spelen: de binnenruimte (klas, gang, turn-/eetzaal), buitenruimte (speelplaats, bosje, ...) én buiten de schoolmuren. Hoe maak je letterlijk ruimte voor alle 8 vormen van risicovol spelen?
2. **Materialen.** Neem enkele materialen die jij gevaarlijk vindt. Bedenk wat kinderen hier boeiend aan vinden. Hoe kan je hen deze materialen 'zo veilig als nodig' laten ontdekken? Vergeet niet: onder goede begeleiding is elk materiaal veilig.
3. **ACTIEFiteiten.** Welke vormen van risicovol spelen zochten de kinderen van je klas onlangs zelf op? Bedenk een ACTIEFiteit die hierbij aansluit. Hoe kunnen kinderen zo actief mogelijk met de risico's (leren) omgaan?
4. **Speelvrijheid.** Welke regels staan (risicovol) spelen in de weg... en kunnen die zélf niet weg? ☺ Hou speelkansen en risico's in balans. Al te vaak nemen we immers samen met de risico's ook de speelwaarde weg. Stel: kinderen mogen niet klimmen op de bank. Vraag je dan af 'waarom niet eigenlijk?'. Leg dat uit en geef kinderen een alternatief: waar en wanneer mogen ze wél klimmen?

- 9. Oorzaak-gevolg.** Wijs angstige kinderen op de mogelijke positieve gevolgen van risicovol spelen. Overloop samen met roekeloze kinderen de mogelijke negatieve gevolgen. Onderzoek samen met gekwetste kinderen hoe ze de volgende keer letsels kunnen vermijden.
- 10. Onder controle.** Help het kind om zijn emoties en gedrag te reguleren. Benoem wat het zelf durft en kan. Denk samen na over wie/wat het kind kan helpen met de rest.

SAMEN OP AVONTUUR

Zin om volop kansen te creëren voor risicovol spelen? Doe dit samen met je voltallige team. Betrek de bewegingsleerkracht, het poetspersoneel, de ouders en ... de kinderen natuurlijk! Welk ideaalbeeld delen jullie? Hoe zal elk van jullie hieraan bijdragen, en wat is voor ieder een haalbare stretch? Spreek door tot de laatste 'ja maar' is uitgeklaard. Leg het kader vast waarbinnen elke leerkracht dagelijks keuzes kan maken. En hou de vinger aan de pols. Want risicovol spelen, da's voortdurend grenzen verleggen!

© RePLAY

Meer info?

- Op www.risicovolspelen.be kan je gratis de RePLAY methodieken en tools downloaden, om je (samen met je team) te verdiepen in risicovol spelen. Je kan er ook vorming voor je team aanvragen, en de bronnen vinden waarop dit artikel gebaseerd is (o.a. Kleppe, 2018 en Bertrands et al., 2014).
- Via <https://www.speelbank.be/pdf/Speeltip-Risicovol-spelen-0-6.pdf> kan je de kernideeën over risicovol spelen lezen, een zelftest doen en een stappenplan volgen om in te zetten op risicovol spelen. Op Speelbank.be vind je ook activiteitenfiches onder het trefwoord 'risicovol spelen'.
- Wil je inspiratie over risicovol spelen zoeken of delen? Welkom op de Facebook-groep 'RePLAY – risicovol spelen ondersteunen'!

